Pandemie je varováním, že může přijít i něco horšího

Rozhovor Haló novin s imunologem profesorem Václavem Hořejším, bývalým ředitelem Ústavu molekulární genetiky AV ČR

• Kde vidíte největší chybu, které jsme se v ČR dopustili, že jsme nyní s výskytem COVID-19 v té prekérní situaci, v jaké se nacházíme?

Zásadní chyba byla v tom, že vláda již koncem srpna nepřijala protiepidemická opatření obdobná těm, která se tak úspěšně uplatnila při včasném zavedení v březnu.

• Když vzpomínám na jaro a léto, tak si vybavuji 30. června velkou párty na Karlově mostě, na kterou někteří politici zvali a radostně si ji užívali, a také srpnovou kritiku např. od poslanců Pekarové, Fialy aj., kteří říkali, že už nás roušky obtěžují. Přispěla tato tupá kritika k současné situaci?

Samozřejmě, že tato nezodpovědná prohlášení některých politiků, a bohužel ještě více některých mediálně oblíbených lékařů a ekonomů, výrazně ovlivnila to špatné, populistické a tragicky opožděné rozhodování vlády. Hodnotím to jako těžké selhání části lékařských a ekonomických elit této země.

• Na 15. Pražské bezpečnostní konferenci jste poukázal na to, že politická orientace určuje požadavky na řešení situace. Pravice, která hájí individualismus a osobní svobodu, i sobectví a zisk, žádá otevřít komerční podniky, a spíše levice nebo humanisticky orientovaní lidé žádají především ochranu zdraví a životů. Lze najít kompromis?

Nacházení kompromisu je povinností politiků, musí vycházet z odborného posouzení jak zdravotních, tak ekonomických expertů, a může být velmi obtížné. V tom našem případě se ale omluva pro špatné rozhodnutí vlády hledá obtížně – bylo přece jasné, proč jsme tak skvěle, na rozdíl od mnohých jiných zemí, zvládli tu první jarní vlnu. Je ale zřejmé, že jako určité alibi mohou vládě sloužit ti »špatní rádci« z řad lékařů a ekonomů. Vláda ale měla popřát sluchu skutečným odborníkům (epidemiologům, infektologům, imunologům), a ne populárním onkologům, psychiatrům, zubařům či kardiochirurgům.

• Děkan 3. lékařské fakulty UK profesor Widimský uvedl, že jsme stále v jedné (první) vlně koronaviru a že zde pandemie bude ještě několik let. Odhadl sedm let. A proto nutno dlouhodobě upravit naše veškeré chování. Souhlasíte s jeho názorem? Není doba sedmi let skličující?

Já jsem přesvědčen, že situace se zásadně změní, až bude za pár měsíců k dispozici účinná vakcína. Po proočkování přinejmenším těch rizikových skupin (nejméně třetina populace), ale ještě raději velké většiny národa, můžeme očekávat rychlý návrat k předcovidovému životu.

• Jaký optimální vztah najít mezi nezamlčováním důležitých informací veřejnosti na jedné straně, a současně, aby lidé nebyli vyděšeni, což vede k depresím a zhoršení celkového zdravotního stavu?

Já osobně nevidím tak velké nebezpečí ve »vyděšení« lidí; myslím, že naopak výrazné upozorňování na reálné nebezpečí napomáhá tomu, aby lidé ve vlastním zájmu dodržovali protiepidemická opatření.

• Jak jsme před pandemií žili: Byli jsme zvyklí se houfovat, na koncertu se setkaly desetitisíce lidí, lidé se objímali, líbali, dotýkali, v hospodách pili ze stejné sklenice, tiskli se při tanci, na táborech se spalo v místnostech po mnoha nocležnících apod. a z hlediska epidemického se nedělo nic. Takový způsob života tedy skončil?

Jak už jsem řekl – je potřeba vydržet několik málo měsíců, než bude k dispozici vakcína – pak se zase budeme moci vrátit k předchozím zvyklostem. Myslím ale, že k některým věcem bychom se tak úplně vracet nemuseli – třeba ta absurdní masová mezinárodní turistika by se mohla výrazně zredukovat, právě tak jako profesionální sport.

• Tedy jedinou cestou, jak přežít toto období, je chránit se rouškami a dalšími hygienickými opatřeními, včetně omezování kontaktů.

Vláda měla popřát sluchu skutečným odborníkům (epidemiologům, infektologům, imunologům), a ne populárním onkologům, psychiatrům, zubařům či kardiochirurgům.

Ano, už jsem to opakovaně napsal výše.

• Z televizního dokudramatu o španělské chřipce vyplynulo, že španělská chřipka i současná pandemie koronaviru je založena na stále mutujícím ptačím viru, který se dostane na člověka, tzv. pacienta nula. Je to tak? Mají všechny dosavadní pandemie či epidemie shodný základ?

Ano, velká většina pandemií pochází od mikroorganismů (virů nebo bakterií), které »přeskočily« na člověka ze zvířat (většinou domácích – drůbeže, prasat). Toto nebezpečí je největší v místech, kde je vysoká koncentrace jak lidí, tak zvířat, a kde jsou nízké hygienické standardy.

• Někteří lidé, a zvláště politici, kteří chtějí Čínu pohanět, nazývají koronavirus »čínským virem«. Je to správné označení, když není přece něčí vinou, kde virus přeskočí ze zvířete na člověka?

Ani mně se nelíbí takové hanlivé označení. Platí to ale i o názvu »španělská chřipka« - ta se ve skutečnosti poprvé objevila v Severní Americe.

Očekávám, že všechny vakcíny – ruské, čínské, americké či evropské – budou účinné a bezpečné. Je dobré, že bude existovat konkurence výrobců.

V téhle souvislosti bych chtěl připomenout, že Čína i další asijské země zvládly tu epidemii nesrovnatelně lépe než většina »západních« zemí.

• Nestává se lidstvo obětí své činnosti - jednak masivního leteckého cestování po světě a také toho, že dobýváme další dosud neprobádaná místa, abychom těžili suroviny, a tím se dostávají různé, dosud neznámé mikroorganismy na člověka?

Globalizace samozřejmě k šíření epidemií výrazně přispívá, ale s tím se asi nedá nic moc dělat. Ty hlavní pandemie nepocházely z neprobádaných pralesů, ale spíše z velkochovů domácích zvířat.

• Po pandemii tzv. španělské chřipky přesně po 100 letech postihla lidstvo pandemie koronaviru. Jak vysvětlit, že 100 let nás nic podobného pandemického nepostihlo, ačkoli proběhla druhá světová válka a ta byla spojena také s obrovskými přesuny mas vojáků i civilistů, což pokračovalo i po válce?

V tom uplynulém století bylo několik docela závažných pandemií chřipky, které byly počtem obětí srovnatelné s tou dnešní covidovou. Pandemie AIDS (způsobená virem HIV, který pochází z afrických lidoopů) si od osmdesátých let vyžádala skoro 40 milionů obětí. Každoročně umírají globálně statisíce lidí na infekční choroby (např. malárie, tuberkulóza, spalničky).

• Španělská chřipka prošla také první vlnou (zhruba od května do července 1918), pak si všichni mysleli, že už jsou z nejhoršího venku, a přišla druhá, ještě horší vlna, kdy vir zmutoval do více infekční a ničivější podoby. Je to zlověstné, ale nemůžeme se něčeho podobného bát i nyní?

Ta druhá vlna skoro jistě nebyla způsobena nějakou odlišnou mutantní formou, ale prostě se původní virus vrátil v klimaticky pro něj příznivější sezóně. I my teď procházíme jakousi druhou (resp. přerušenou a pak obnovenou) vlnou COVID-19. Ani zde se nejedná o nějakou novou variantu viru. Tuto druhou vlnu jsme si sami způsobili ukvapeným rozvolněním protiepidemických opatření v létě a fatálně opožděnou reakcí na nárůst na konci léta.

• Jak hodnotíte vakcíny, které se vyvíjejí či již finišuje jejich výroba, na Západě i Východě? Jsou některé lepší, jiné horší, nebo se jedná i v tomto případě o stejnou vědeckou kvalitu a mediální hrátky kolem je jen geopolitické přetahování?

Na zhodnocení toho, které z vyvíjených vakcín jsou nejlepší, si samozřejmě musíme teprve počkat. Dosavadní informace založené na výsledcích prvních fází klinického testování jsou velmi povzbudivé. Všechny jsou založené na více či méně osvědčených vědeckých principech a vyvíjejí je velmi kompetentní výzkumné týmy. Očekávám, že všechny, ať už ruské, čínské, americké či evropské, budou účinné a bezpečné. Je také dobré, že bude existovat konkurence výrobců, což se může příznivě projevit v cenách pro spotřebitele. Samozřejmě, že existují i snahy využít vakcíny k podpoře geopolitických záměrů některých mocností. Pokud ale někdo vytýká třeba Číně, že své vakcíny nabízí za výhodných podmínek jiným zemím, tak to moc nechápu – mohou je tam přece nabízet i za lepších podmínek i ostatní.

• Co když lidé budou odmítat očkování proti COVID-19? Někteří ze zdravotních důvodů, jiní proto, že podléhají konspiračním teoriím, že prý budou načipováni a pak ovládáni.

Pokud je někdo tak hloupý, že věří nesmyslům o načipování, pak asi vůbec nemá smysl jej přesvědčovat – je to beznadějný případ…

Obavy z nějakých vedlejších zdravotních účinků jsou teoreticky oprávněné, ale již brzy budou k dispozici údaje z probíhajících rozsáhlých klinických studií – je prakticky jisté, že vážnější komplikace budou, podobně jako u ostatních běžně prováděných vakcinací, jen velmi vzácné.

• A co když virus bude dále mutovat, znamená to, že se budou permanentně vyvíjet a vyrábět nové a nové očkovací vakcíny a ty si budeme každoročně očkovat?

Teoreticky by to bylo možné, ale není to pravděpodobné. Koronaviry mutují ve srovnání třeba s HIV nebo s virem chřipky mnohem méně; krom toho naprostá většina mutací infekční schopnosti viru zhoršuje. Z principiálních důvodů nemohou postihovat právě ta místa povrchových molekul viru, která jsou pro něj důležitá a na která jsou zaměřeny i protilátky vyvolané vakcinací.

• Neznamená současný stav konec celosvětovému cestování? A pokud, pak jen s očkovacím průkazem – jako je ostatně běžné, že lidé jedoucí do některé exotické země musejí mít očkování proti malárii apod.?

Ano, to je docela možné, a není to

Jsem přesvědčen, že pro naši republiku není výhodné být členem NATO. V této organizaci dominované USA není ani Rakousko, Švýcarsko, Finsko, Irsko nebo Švédsko.

Situace se zásadně změní, až bude za pár měsíců k dispozici účinná vakcína. Pak můžeme očekávat rychlý návrat k předcovidovému životu.

• V posledních letech se setkáváme s tím, že to, co v naší zemi bylo vymýceno již od 50., 60. let právě díky povinnému očkování, se vrací. Vidíte určité nebezpečí v tom, že někteří lidé odmítají podřídit se jakékoli autoritě ve jménu osobní svobody, čímž však ohrožují sebe i ostatní? Nezašli jsme ve vnímání a propagování svobody daleko?

Ano, vypjatý individualismus a neochota podřídit se společensky důležitým opatřením jsou znepokojivé. Bezpochyby na tom má velký podíl ona pravicová libertariánská doktrína, kterou tady bohužel až příliš úspěšně 30 let propagovali lidé jako Václav Klaus. Od nich jsme mohli slyšet i moudra typu »neexistuje společnost a společenské zájmy, ale jen společenství svobodných občanů, kteří hájí své osobní zájmy«. To mělo a má vpravdě hrozné důsledky a nevím, kdy se je podaří aspoň zmírnit.

Podle mého názoru by stát měl být třeba v případě povinného očkování daleko důraznější – třeba tak, jako tomu je při vymáhání dodržování dopravních předpisů. Jednoznačně potřebujeme silný a akceschopný stát.

• Jsou politici ve světě, kteří koronavirus hrubě podcenili, někteří se pak poučili, když sami onemocněli (britský premiér), jiní však vůbec (brazilský prezident, stávající americký prezident). Jakou úlohu mají politici-neodborníci na virová onemocnění v osvětě?

Tito lidé mají samozřejmě veliký vliv na veřejné mínění, takže na nich spočívá i obrovská zodpovědnost. Nejsou to ale jenom politici – velký vliv mají i různé »mediální hvězdy« (herci, zpěváci, sportovci), které ale bohužel dost často šíří právě ty nesprávné názory a někdy i úplně šílené nesmysly. Znepokojivé ale je, že třeba ani taková Lékařská komora nebyla schopna promluvit silným hlasem na podporu účinných opatření. Bohužel i mezi lékaři a vědci se našlo až příliš mnoho zastánců mylných názorů…

• Na zmíněné Pražské bezpečnostní konferenci jste upozornil, že ačkoli politici varují před různými agresory, tak lidstvu hrozí výrazně větší nebezpečí: pandemie infekčních chorob či intenzivní sluneční erupce. Opravdu není ničivější jaderný výbuch, tsunami, různé další přírodní katastrofy?

Je dobře známo, že když bezpečnostní služby velkých států podávají svým vládám pravidelné zprávy o největších hrozících nebezpečích, vždycky uvádějí na prvním místě hrozby pandemií, protože ty jsou asi nejpravděpodobnější. Samozřejmě že mohou přijít i potenciálně daleko ničivější přírodní katastrofy. Těm ale nemůžeme nijak zabránit, kdežto epidemiím do značné míry ano.

• Dále jste řekl myšlenku, kterou s vámi sdílím, že kdyby lidstvo neutrácelo za zbrojení, které znamená jen potenciální či skutečné válčení a násilí, tak již máme vyřešeno mnoho vážných problémů - hlad, bídu, negramotnost, klimatické změny apod. Proč máme zvyšovat výdaje na zbrojení na dvě procenta HDP?

Já nechápu, jak někdo může vážně tvrdit, že naší zemi hrozí nějaké vojenské nebezpečí, ať už ze strany Ruska, Číny, Íránu či kohokoli jiného. To utrácení miliard za vojenskou výzbroj vyhovuje jedině onomu pověstnému vojensko-politickému komplexu (termín, se kterým poprvé přišel před více než 60 lety americký prezident Eisenhower), a to zvláště tomu americkému. Já jsem přesvědčeným eurofederalistou, a proto bych nejraději viděl, aby namísto národních armád existovala pro každý případ celoevropská obranná síla, která by byla daleko efektivnější a vyšla by daleko levněji.

Jsem také přesvědčen, že pro naši republiku není výhodné být členem NATO; v této organizaci dominované USA ostatně není ani Rakousko, Švýcarsko, Finsko, Irsko nebo Švédsko, a nepozoruji, že by tím tyto země nějak trpěly.

• Nejsme vlastně jako lidstvo rozmazlení všemi výdobytky, že už nevíme »co by« a příroda nám to vrací například i těmito pandemiemi? Není to varování či »facka« lidstvu, které tančí na Titaniku?

S tím bych zásadně nesouhlasil. Já jsem přesvědčen o principiální důležitosti a blahodárnosti lidského vědecko-technického pokroku, který očividně vede k růstu životní úrovně a odstraňování utrpení způsobovaného bídou a nemocemi. Ještě před sto, neřku-li dvěma sty lety bylo například běžné, že většina rodin zažila úmrtí svých malých dětí – něco dnes téměř nepředstavitelného.

• Mám na mysli, pane profesore, konzumní způsob života, nadbytečnou spotřebu, kterou někteří lidé pěstují, drancování přírody apod.

Většina lidí přece dnes nežije v nějakém rozmařilém nadbytku, ale i v těch bohatších zemích, mezi které patří i Česko, si v potu tváře vydělává na živobytí, a hlavně na zabezpečení svých dětí. A ve světě jsou ještě miliardy lidí, kteří žijí ve velké bídě. Jistě, ten nepopiratelný pokrok je doprovázen i mnoha negativními průvodními jevy, ale jsem přesvědčen, že ty jsou řešitelné dalším racionálním pokrokem. Jsem přesvědčen, že lidstvo jde, sice trochu klopýtavě, ale přece jen, k daleko lepší budoucnosti. Ta nynější pandemie je jen jakýmsi varováním, že může přijít i něco horšího a že se na to musíme důkladně připravit.

Monika HOŘENÍ